

РЕЦЕНЗИЯ

на представените трудове за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици – Историческа лингвистика), обявен в Държавен вестник, бр. 57, 26 юни 2020 г., с. 83/ 647 за нуждите на катедра Руска филология при ПУ „Паисий Хилендарски“

Рецензент: проф. д-р Ивона Карачорова

Кандидат: гл. ас. д-р Атанаска Славчева Тошева

Единствен кандидат в конкурса е гл. ас. д-р Атанаска Славчева Тошева, която през 1983 г. завършва СУ “Св. Климент Охридски“, специалност Руска филология с образователно-квалификационната степен „магистър“, с втора специалност Българска филология. След кратък период на преподаване на руски език и български език и литература в началното училище, нейното кариерно развитие е свързано с ПУ „Паисий Хилендарски“, по-точно с катедра „Руска филология“ – хоноруван асистент, преподавател, асистент, старши асистент, главен асистент.

В конкурса за академичната длъжност „доцент“ гл. ас. д-р А. Тошева участва само с трудове от периода 2007-2020 г., т.е. след защитата на докторската дисертация. Това са 1 монография като хабилитационен труд (обсъдена на разширено катедрено заседание на 18.12.2018 г.) и издадена под заглавие „Рилската преправка (1825 г.) и преписите от Рилската редакция на „История славянобългарска“ (текстология и език). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ 2020, 621 с. Print ISBN 978-619-202-546-5, 1 публикувана книга на основата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ (2007 г.) - „Езикът на „История во кратце о болгарском народе словенском“ на йеросхимонах Спиридон (1792) (в контекста на езиковата ситуация в България през втората половина на XVIII в.). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2009, 301 с., Print ISBN 978-954-423-562-8, 1 студия и 1 речник-индекс, които влизат в изданието на Рилската преправка на „История славянобългарска“, съдържащо изследвания, фототипно представяне на ръкописа, превод на съвременен български

език, научни бележки и индекс на топонимите, етнонимите и антропонимите (2018) и 15 статии (и доклади) в сборници и периодични издания (от общо 46).

Хабилитационният труд се състои от три глави. В първата обстойно се представя обектът на изследване - Рилската преправка на „История славянобългарска“ от 1825 г., съставена от монах Паисий Николаевич в Рилския манастир. Разглеждат се палеографските особености, структурата и съдържанието на ръкописа, в който е поместен текстът на преправката – НБКМ 775. Във втория раздел на главата авторката проследява съдържанието на Рилската компилация по реда на историческите събития при съпоставка с двата историографски източника, включени в нея – „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски и „История во кратце о болгарском народе словенском“ на йеросхимонах Спиридон Рилски, установяват се принципите на подбор и свързване. Съставителят на Рилската преправка проявява авторски подход към източниците. Той допълва, съкращава, размества, вмъква собствени разсъждения. В следващите два раздела на първа глава А. Тошева изследва отношението на Рилската преправка към двата източника на компилация. Прави подробна текстологична и езикова съпоставка с всеки от тях поотделно. Подробно разглежда случаите на добавяне и съкращаване на текст, текстологична замяна (използване на синонимни думи и изрази), лексикалните варианти, разликите в граматичните форми и в синтактичните конструкции. На базата на сравнението на Рилската преправка с три преписа на Паисиевата история – Зографската чернова от 1762 г., Самоковския препис от 1771 г. и Никифоровия от 1772 г. авторката установява именно последният от изброените е послужил за основа на компилацията. Съпоставката с „История во кратце“ на йеросхимонах Спиридон е направена най-вероятно с оригинала на съчинението – Национална библиотека „Салтиков-Шчедрин“ в Санкт-Петербург, № Q.IV. 333. Анализът на направените съпоставки е подробен, точен, с усета към детайла на добрия езиковед. Авторката показва отлични познания в много области на езикознанието, но и на историята (българска, световна според тогавашните познания, библейска) и историята на българската книжовност. Би било добре в бъдещи изследвания да се прецизират определенията на отделните лексеми – напр. **бестудно** не е русизъм, **мажарскаго-мацарскаго** е графичен вариант, а не лексико-фонетичен. Освен това лексикалните варианти също са текстологична замяна и би трябвало да се тълкуват като такива. Изводите са мотивирани и убедителни. При работа и с двата източника авторът проявява свой творчески стил на компилация и съзнателна

преработка на текста – допълва и пропуска отделни пасажии и описанието на определени събития, интерпретира, комбинира, обобщава. Езиковият анализ на текста при съпоставка с компилираните текстове също показва единство с основна характеристика смесването на традиционни и разговорни форми и конструкции, като при замяната посоката е предимно от църковнославянски към общоупотребими форми.

Във втората глава се представят четирите преписа на „История славянобългарска“, в които е представена Рилската редакция – Поп-Йоанова преправка (1830 г.), Първа Харитонова преправка (1831 г.), Втора Харитонова преправка (1831 г.), Геров препис (средата на XIX в.). При прецизна съпоставка между тези преписи авторката прави анализ на разликите между тях, който включва: добавяне на текст в преписите, отсъстващ в Рилската преправка, съкращаване на текст по отношение на същия ръкопис, текстологична замяна-използване на синонимни изрази, лексикални разночетения, разночетения в граматичните форми и конструкции. Това позволява на авторката да характеризира групата като цяло и отношенията между преписите в нея, както и да отдели особености, които могат да се използват като диагностични при определянето на редакционната им принадлежност. Тя установява, че Рилската преправка от 1825 г. е пряк източник на Поп-Йоановата, която е извод на Първата Харитонова преправка от 1831 г. От нея през същата година монах Харитон прави Втората Харитонова преправка, от която в средата на XIX в. е изготвен Геровият препис. Важен за генеалогията на преписите от Рилската редакция е изводът, че най-близка до Рилската преправка по текст е Поп-Йоанова преправка, а най-значителна е редакторската намеса в ръкописите на монах Харитон. Третата глава на хабилитационния труд на гл. ас. А. Тошева е отделена за изследването на езиковите особености на ръкописите, които съставят Рилската редакция на „История славянобългарска“ поотделно, и за откриване на тяхното място в историята българската книжовност и език през първата половина на XIX в. Тук авторката определя отделянето и дефинирането в разглеждания период от българската езикова история на славяноезиковия езиков тип като характерен най-вече за историографските съчинения на Българското възраждане. Тя доказва, че в натрупването на преписите и преправките могат да се проследят отделните етапи в развитието на този езиков тип, както и в участието му в изграждането на книжовната норма на българския език. Към изследването е приложено критично издание /с. 442-621/ на текста на Рилската преправка – наборен текст с разночетения от преписите, съставляващи редакцията.

Принципите на наборното издание следват съвременните изисквания за разчитане и предаване на средновековен текст.

Много и важни са приносите на разглеждания монографичен труд на гл. ас. д-р А. Тошева – мотивирано обособяване на Рилската редакция на „История славянобългарска“ и определяне на нейните характерни черти, установяване на съотношението между съставящите я преписи, подробен текстологичен и езиков анализ на изследваните ръкописи, посочване на всички сюжети, фрагменти, части и исторически сведения, заимствани в Рилската преправка от двата основни източника на компилацията и установяване на тяхното възприемане и интерпретиране, първа публикация на критичното издание на преправката.

В голяма степен разглежданата монография е обобщение на направеното от гл. ас. д-р Тошева в избраната от нея област на научно изследване – възрожденските историографски съчинения, тяхната характеристика и съотношението между тях, мястото им в книжовния процес, езикът, на който са написани. Тук трябва да започнем още с избора на тема за защита на дисертациония труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Тя е посветена на езика на „История во кратце о болгарском народе словенском“, писана от йеросхимонах Спиридон през 1792 г., разгледан в контекста на езиковата ситуация в българските земи през втората половина на XVIII в. Изследването следва класическата структура на изследванията за изучаването на езика на писмен паметник – графични, пунктуационни и правописно-фонетични, морфологични и синтактични особености, характерни черти на лексиката, словообразователни модели и типове. Този подробен езиков анализ води до характеризиране на езиковата система на преписа като цяло и намира мястото му сред писмените паметници от периода. Установява се „свободно и немотивирано“ съчетаване на традиционни, книжни и народни елементи, установяват се двете линии на възприемане на книжовната традиция – приемственост от домашната литературно-езикова практика и църковнославянско влияние, което се проявява най-вече в правописа и фонетиката. Още с тази своя книга А. Тошева заявява научен интерес към произведенията на българската възрожденска историография, към търсенето на тяхното място в книжовния процес, изучаването на сложните езикови процеси от периода и съотношението на различните елементи, формиращи писмения език.

Повечето от представените публикации на кандидатката са свързани с темата на хабилитацията. Две от тях са включени в изследванията към първото фототипно издание на ръкописа на Паисий Рилски от 1825 г. – студия, посветена на палеографско-кодикологичното описание на преписа, структура, съдържание, принципи на компилиране и подбор на историческите факти, хронология на подреждането, и индекс на личните имена, топонимите и етнонимите. В отделни публикации са представени преписите на Рилската преправка на „История славянобългарска“ с подробна текстологична и езикова характеристика, отражение на книжовноезиковите процеси от първата половина на XIX в. В поредица публикации, както и в хабилитационния си труд, авторката разглежда проблема за славянобългарския книжовен тип от втората половина на XVIII и началото на XIX в. и неговата характеристика, ролята на църковнославянския език при формирането на новобългарския и съвременния руски език и обособяването на неговите хибридни разновидности. Останалите статии, които А. Тошева представя конкурса, са предимно из областта на лексикологията, лингвокултурологията и сравнително-историческото езикознание. Разглежда православната християнска лексика като компонент на духовната култура и нейното място в езиковото съзнание на руснаците и българите. Важно е отношението на авторката към проблемите на историческия модул на проектирания бъдещ руско-български съпоставителен речник.

Наред с научната работа гл. ас. д-р А. Тошева е и дългогодишен университетски преподавател с впечатляваща разностранност на застъпените дисциплини. Тя преподава в катедра „Руска филология“ на ПУ от 1983 г. на различни позиции, както беше уточнено по-горе.

I. Лекционни курсове:

1. Задължителни - Бакалавърски – 8: Историческа граматика на руския език и История на руския книжовен език (Руска филология – редовно и задочно обучение), Фонетика на съвременния руски език (Руска филология и Български език и руски език - редовно и задочно), Приложна лингвистика (с два чужди езика), Лингвистика с маркетинг, Лингвистика с бизнес администрация, Руски език в сферата на туризма (Мениджмънт на туристическия бизнес - редовно и задочно), Старобългарски език (филиал Смолян , Български език и английски език, Български език и история).

Магистри -2: Проблеми на сравнително-историческото езиковедие (Актуална русистика), История на българската култура (Езиково осигуряване и културни дейности в туризма - със засилено изучаване на руски, английски, френски, немски, испански, италиански, китайски и турски език).

2. Избираеми -4: Християнската култура и руският език (Руска филология и Български език и руски език - редовно и задочно), Бизнес комуникация (Руска филология и Български език и руски език -редовно и задочно, Руски език и западен език, Приложна лингвистика (с два чужди езика), Функционално-комуникативна граматика на руския език (приложен аспект) (Руска филология и Български език и руски език - редовно, Руски език и западен език, Лингвистични аспекти на бизнес, административната и правна уредба, Руска филология - задочно).

II. Ръководство на семинари- 4: Историческа граматика на руския език и История на руския книжовен език (Руска филология - редовно и задочно), Фонетика на съвременния руски език (Руска филология и Български език и руски език -редовно и задочно), Приложна лингвистика (с два чужди езика), Лингвистика с маркетинг, Лингвистика с бизнес администрация., Старобългарски език (филиал Смолян - Български език и английски език, Български език и история/.

3. Ръководство на практически занятия -3: По различни аспекти на практическия руски език (Руска филология и Български език и руски език -редовно и задочно, руски и западен език), По руски език в сферата на туризма (Мениджмънт на туристическия бизнес - редовно и задочно), По руски език в сферата на икономиката на международните отношения (Международни икономически отношения - редовно).

За отчетния период има 13 успешно защитили дипломанти.

Важно е да се отбележи участието ѝ в проекти, свързани с учебната работа - Национален проект „Студентски практики“ – по оперативни програми „Развитие на човешките ресурси“ /2013-2015/ и „Наука и образование за интелигентен растеж 2014-2020“ /2016-2017/, както и активността ѝ в организацията на учебната и научната работа на катедра Руска филология, Филологическия факултет, както и на университетско ниво, изработване на учебни планове и програми, ръководство на магистърски програми, участие в процедурите по акредитация на ПУ. Член е на

Международната асоциация на преподавателите по руски език и литература, както и на Дружество на русистите в България.

Представената от кандидатката в конкурса документация изцяло отговаря на изискванията.

Гл. ас. д-р А.Тошева е установила в научната литература свой периметър на изследване в историята на българската литература и книжовен език – българската възрожденска историография и езикът на нейната продукция. Тя има своите несъмнени и признати приноси в тази област. Особено важни са изследването на Рилската редакция на „История славянобългарска“ като цяло и обособяването на славянобългарския език с неговите особености и отношението му към църковнославянския език в сложната езикова ситуация в края на XVIII – началото на XIX в. Когато към тези научни постижения се добавят успешните години на преподавателска дейност, кандидатурата е неоспорима. Тя изцяло отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“, за което без колебание ще гласувам положително.

Октомври, 2020 г.

София

Рецензент:

проф. д-р Ивона Карачорова